

Státní okresní archiv Klatovy

Cech mlynářů a tesařů Plánice

[1700]-1850 (1873)

Inventář

EL NAD č.: 2466

AP č.: 563

Eva Havlovičová

Klatovy 2015

OBSAH

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	4
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	5
Seznam použitých pramenů a literatury	6

Přílohy:

Seznam použitých zkratk	7
-------------------------	---

Inventární seznam	8
--------------------------	----------

I. Vývoj původce archiválií

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel a od 14. století začaly vznikat cechy. Jejich vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečetidla, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada mílového práva (na míli od města (cca 9 km) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a cechovní přímus (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal živnostenský řád s účinností od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Nejstarší zmínky o Plánici se datují do roku 1329, kdy Plánice náležela k nepomuckému panství. V následujících letech se zde majitelé velmi rychle měnili. Delší dobu měl ve svém držení Plánici rod Šternberků. Během jejich působení získala Plánice listinou Ludvíka Jagellonského z 19. července 1519 právo pořádat na den Povýšení sv. Kříže (14. září) výroční trh

a každou sobotu týdenní trh. Další listinou krále Ferdinanda I. z 26. února 1558 bylo městečku uděleno právo na konání druhého výročního jarmarku (na středu po neděli průvodní tj. první neděle po Velikonocích).

Od Šternberků získal panství v roce 1638 Jaroslav Bořita z Martinic. Rod Martiniců vymohl pro Plánici řadu dalších výhod. Král Ferdinand III. na žádost Jaroslava Bořity hraběte z Martinic svou listinou z 23. července 1642 potvrdil plánickým dříve udělená privilegia, ale středovní výroční trh přeložil na svátek Nalezení sv. Kříže (3. květen) a přidal nově právo dobytčího trhu o postních sobotách.

Nástupcem Jaroslava Bořity z Martinic se stal Maxmilián Valentin z Martinic, který městečku v roce 1661 potvrdil dřívější privilegia a hlavně se zasloužil o rozvoj cechů v Plánici. Jeho přičiněním byly potvrzeny artikule cechu řezníků, ševců, pekařů, mlynářů a krejčích. Martinicové měli plánické panství v držení až do roku 1789.

Představu o složení řemeslníků v této době nám poskytuje Berní rula s údaji z roku 1656, kdy byli v Plánici 3 tesaři, 4 kováři, 6 ševců, 3 koláři, 9 řezníků, 3 pekaři, 4 tkalci, 4 bečváři, 7 krejčích, 2 sládci, 1 koželuh, 1 zedník, 1 krčmář a 1 hrnčič.

Mistři řemesla mlynářského tvořili společný cech s mistry pekařskými už od roku 1576, kdy jim byly propůjčeny artikule od cechu pekařů a mlynářů v Nepomuku (EL NAD 2172, inv. č. 1). Tyto artikule jim byly opětovně potvrzeny v roce 1661 Maxmiliánem Valentinem hrabětem z Martinic (EL NAD 2172, inv. č. 2). Společný cech tvořili mlynáři a pekaři, k nimž se pravděpodobně v roce 1698 připojili také truhláři, až do roku 1733, kdy vzhledem k velkému nárůstu mlynářského řemesla zažádali mlynáři Adolfa Bernarda hraběte z Martinic o osamostatnění a o vydání vlastních privilegií. Jejich žádosti bylo vyhověno a 20. října 1733 získali mlynáři své vlastní artikule (inv. č. 1).

K samostatnému cechu mlynářů se v letech 1779-1795 připojili také tesaři, kteří vyráběli nosné konstrukce roubených a hrázděných budov, krovy, vaznice, vazníky. Montovali dřevěné podlahy, stropy, ale také pergoly, altány či schodišťové zábradlí. Jejich hlavním pracovním náčiním byly různé sekery, dláta, palice, skoby, nebozezy, pilky a měřicí pomůcky – úhelník, pravítko, kružidlo. Mlynáři zase zpracovávali obilí, zrna se olupovala a obrušovala na kroupy, krupky a jáhly, nebo se mlela na krupici či mouku.

Útržkovité informace o činnosti těchto rozdělovaných a opět spojovaných řemesel lze také dohledat v obecní kronice (EL NAD 885, inv. č. 86). Cech jako samostatný pravděpodobně existoval až do změn v roce 1859, kdy dle živnostenského řádu z 20. prosince 1859, s účinností od 1. května 1860, byly také v Plánici založeny živnostenské spolky a cechovní soustava byla zrušena.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

K předání cechovních archiválií města Plánice Městským úřadem Plánice došlo 26. května 2006 č. j. SOAP/040-0359/2006, kdy byly předány tyto archiválie:

př. č. 26/2006 listina, dvě pečetidla a spisy cechu pekařského (1579-1762); př. č. 27/2006 spisy cechu ševcovského (1784-1825); př. č. 28/2006 dvě pečetidla a spisy cechu tkalcovského (1671-1772); př. č. 29/2006 pečetidlo cechu mlynářského (16. - 17. stol.); př. č. 30/2006 pečetidlo cechu truhlářského (17. stol.); př. č. 31/2006 dvě pečetidla cechu řeznického (1655-1722) a př. č. 32/2006 výtisk generálních cechovních artikulí (1739).

Další předání proběhlo 16. února 2007 pod př. č. 14/2007 č. j. SOAP/040-0125/2007 byly předány výuční listy z let 1791-1818 a 27. srpna 2007 pod př. č. 41/2007 č. j. SOAP/040-0465/2007 byl předán svazek spisů z let 1791-1855. Posledně předanou archiválií z Městského muzea v Klatovech byla cechovní kniha př. č. 32/2013 ze dne 13. 9. 2013, č. j. SOAP/040-0736/2013. Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nenacházejí.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Archiválie zachycují časové období [1700]-1850 (1873). Nejstarší archiválií je cechovní pečetidlo ([1700], inv. č. 3), nejmladší záznamy nalezneme v knize příjmů a výdajů (zápisy do 1873, inv. č. 2). Archiválie jsou psány v češtině, jejich čitelnost je dobrá.

Při inventarizaci archivního fondu nebylo použito žádné pořádací schéma, jednotlivé archiválie jsou řazeny dle typu evidenčních jednotek a současně chronologicky. Po zpracování fondu vznikla 3 inventární čísla, která tvoří 1 listina do roku 1850, 1 úřední kniha a 1 pečetidlo, celkem 0,13 bm. Při pořádání nebyla provedena žádná vnitřní skartace.

Po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem a plísní. Úřední kniha je také potrhána a zničená od hmyzu (viz inventární seznam).

Převzaté archiválie byly až do roku 2013 evidovány jako jeden archivní fond Cechy Plánice, EL NAD 1448. V červnu 2013 byl tento archivní fond rozdělen. Původní AF Cechy Plánice, EL NAD 1448 byl přejmenován na AF Cech krejčích Plánice a vnitřními změnami z něho bylo dále vyčleněno 7 samostatných archivních fondů. AF Cech pekařů, mlynářů, truhlářů, tesařů, sklenářů a zámečníků Plánice, EL NAD 2172 vznikl vnitřní změnou č. 3/1448 z 12. června 2013, č. j. SOAP/040-0463/2013. Při inventarizaci fondu došlo vnitřní změnou č. 1/2014 z 22. října 2014, č. j. SOAP/040-0749/2014 k vyčlenění části archiválií a ke vzniku nového AF Cech mlynářů a tesařů Plánice, EL NAD 2466.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Dochované cechovní artikule nám umožňují seznámit se s přesným zněním typických privilegií z první poloviny 17. století. Jsou zde přesně formulovány všechny zákonitosti, povinnosti a pravidla pro provoz daných řemesel.

Z ročních výkazů příjmů (za vyučenou a složení mistrovských zkoušek) a výdajů (platba inspektorovi, za poštu, vypracování účetní zprávy a běžné provozní výdaje) lze také zjistit jména a počet členů cechu.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2014 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová. Vyhotovení čistopisu archivní pomůcky bylo dokončeno v roce 2015.

Klatovy 7. 4. 2015

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOka Klatovy. *Archiv města Plánice*, EL NAD 885.

SOka Klatovy. *Společenstvo živnostenské Plánice*, EL NAD 2176.

SOka Klatovy. *Společenstvo živností řemeslných Plánice*, EL NAD 1161.

SOka Klatovy. *Cech pekařů, truhlářů, sklenářů a zámečníků Plánice*, EL NAD 2172.

Literatura

HRDLIČKA, Miroslav. *Křižtův rodný kraj*. Klatovy : vlastním nákladem, 1946.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005.
ISBN 80-7106-709-1.

KUMPERA, Jan. *Dějiny západních Čech od pravěku do poloviny 18. století*. Plzeň : Ševčík, 2004. ISBN 80-7291-108-2.

NODL, Martin, ŠMAHEL, František. *Člověk českého středověku*. Praha : Argo, 2002.
ISBN 80-7203-448-0.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Seznam použitých zkratk

AF	archivní fond
AP	archivní pomůcka
č. j.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
ev. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
ř. z.	říšský zákoník
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
SOkA	státní okresní archiv

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedm. č.
I. Listiny			
1	1733, říjen 20., Zelená Hora Adolf Bernard hrabě z Martinic potvrzuje artikule cechu mlynářů v Plánici.		lio 1
	Orig. papír, 56,9 x 44,7 – 3,5 cm, česky, velmi poškozená hraběcí pečeť v dřevěném pouzdře bez víčka přivěšená na žluto-zeleno-bílé kroucené šňůrce, vlastnoruční podpis		
II. Knihy			
2	Kniha příjmů a výdajů řemesla mlynářského (v zápisech 1779-1795 jsou součástí cechu také tesaři)	1767-1850 (1873)	ukn 1
	Čes., 39 x 24 cm, vazba kožená, poškozená od hmyzu, prachu, plísní a potrhaná		
III. Typáře			
3	Cech mlynářů Plánice – mosazné kulaté pečetidlo, rukojeť mosazná, průměr 55 mm, výška 59 mm, okraj pečetidla lemován vavřínovým věncem, v pečetním poli kruh z perlovce ve středu hvězda a palečné kolo, opis oddělen linkou, majuskula: *PECZET*MLINARZSKA*MIESTA*PLANICZE	[1700]-[1750]	pec 1

Název archivní pomůcky:	Cech mlynářů a tesařů Plánice
Značka archivního fondu:	CMT Plánice
Časový rozsah:	[1700]-1850 (1873)
Počet evidenčních jednotek:	3 (1 listina do roku 1850, 1 úřední kniha, 1 pečetidlo)
Počet inventárních jednotek:	3
Rozsah v bm:	0,13
Stav ke dni:	7. 4. 2015
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	10
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 7. 4. 2015 – č. j. SOAP/040-0291/2015